

macy, legality. However, politics are increasingly talking not only as a struggle for power, but as an important management tool, which aims to create an effective mechanism of legal regulation of political relations, formation of high legal culture society.

Actually politics and law have the same field of action, a common goal, which is regulation of public relations and the effective social management. Law establishes the structure, formation and competence of public power, and determines the field of politics, what values it must affirm in society. The social purpose of policy is the social management withal law is the regulator of public relations. Therefore, politics and law are inherently inseparable from each other.

Today in the West there are a lot of new research directions of law that have different names such as law and politics, empirical legal studies, political and legal studies. Legal orientation in political science today is typical also for Ukrainian scientists. Recognizing the importance of the political component in law and the legal in policy, Ukrainian scientists are turning to issues of legal political science as a new subsystem. Despite the fact that the establishment of legal political science in Ukraine began only in the late 1990s - early 2000s, now it is rapidly developing.

Analyzing the political reality through the prism of law, legal political science can detect new trends and patterns in its development. The study of legal aspects of political reality can not only contribute to its better understanding, but also enhance the effectiveness of law as an important regulator of social relations.

Key words: political science, law, legal political science, politics, scientific research.

УДК 321.7: 323.21

В. О. СМІРНОВА

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВОЛІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Запропоновано порівняльний та історико-ретроспективний аналіз домінуючих підходів (теорій, концепцій, напрямів) у визначенні природи і сутності реалізації політичної волі (волевиявлення). Розглядаються погляди Платона, Аристотеля, А. Августина, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Ш.-Л. Монтеск'є, І. Канта, С. Оріховського, Л. Барановича, Ф. Прокоповича, Д. Донцова на розв'язання про-

---

© СМІРНОВА Валентина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри політології, соціології і соціальної роботи Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

блеми реалізації свободи волі та свободи вибору. Окрема увага звертається на висвітлення політичного волевиявлення та реалізації політичної волі соціальними акторами у контексті аналізу понять «правосуб'єктність» і «правосвідомість» (у межах політико-правового підходу).

Ключові слова: політична воля, волевиявлення, свобода волі, свобода вибору, правосуб'єктність, правосвідомість.

Смирнова В. А. Теоретическое обоснование проблематики реализации политической воли: история и современность

Предложен сравнительный и историко-ретроспективный анализ доминирующих подходов (теорий, концепций, направлений) в определении природы и сущности реализации политической воли (волеизъявления). Рассматриваются взгляды Платона, Аристотеля, А. Августина, Н. Макиавелли, Т. Гоббса, Ш.-Л. Монтескье, И. Канта, С. Ореховского, Л. Барановича, Ф. Прокоповича, Д. Донцова на решение проблемы реализации свободы воли и свободы выбора. Отдельное внимание обращается на освещение политического волеизъявления и реализации политической воли социальными акторами в контексте анализа понятий «правосубъектность» и «правосознание» (в рамках политико-правового подхода).

Ключевые слова: политическая воля, волеизъявление, свобода волі, свобода вибору, правосуб'єктність, правосознание.

Smirnova Valentyna. Theoretical substantiation of the problem of exercising political will: the history and modernity

A comparative and historical retrospective analysis of the dominant approaches (theories, concepts, trends) in determining the nature and essence of the realization of political will (volition). The ideas of Plato, Aristotle, Augustine of Hippo, N. Machiavelli, T. Hobbes, Ch.-L. Montesquieu, I. Kant, St. Orzechowski, L. Baranovych, F. Prokopovich, D. Dontsov at addressing the implementation of free will and freedom of choice. Special attention is drawn to the coverage of the political will and the implementation of the political will of social actors in the context of the analysis of the concepts of «personality» and «sense of justice» (as part of the politico-legal approach).

Питання обґрунтування політичного волевиявлення, реалізації політичної волі ставало центром наукової уваги неодноразово. Частина досліджень зосереджувалася на висвітленні загальнофілософської проблематики свободи особистості, свободи волі, свободи вибору; інші мислителі вивчали особливості волевиявлення в тій чи іншій країні, зокрема їх залежність від низки факторів (скажімо, ко-

реляція політичного волевиявлення, у тому числі в електоральному полі від типу політичного режиму, специфічного різновиду національної політичної культури, перебігу політичної історії тощо). Окремо, на наш погляд, варто виділити політико-правовий підхід до аналізу проблем політичного волевиявлення та реалізації політичної волі соціальними акторами у конкретних соціальних практиках.

В сучасних умовах дослідження окресленої проблематики набуває актуальності, особливо для країн перехідного типу, до числа яких належить й Україна. Адже від того, яким чином на практиці реалізується політичне волевиявлення у найширшому його розумінні, залежить у таких державах успішність здійснення демократичного транзиту зокрема та національних модернізаційних проєктів загалом. При цьому слід враховувати, що у подібних дослідженнях необхідно вивчати не тільки приклади реалізації політичної волі, але й теоретичне обґрунтування практики політичного волевиявлення, бо це сприятиме більш комплексному висвітленню названих питань. Зважаючи на вищезазначене, метою представленої розвідки є порівняльний та історико-ретроспективний аналіз домінуючих підходів (теорій, концепцій, напрямів) у визначенні природи і сутності реалізації політичної волі (волевиявлення).

Питання реалізації політичної волі ставали предметом наукової уваги з найдавніших часів. Тому при підготовці представленої статті були використані праці видатних мислителів минулого Платона¹, Аристотеля², Аврелія Августина³, Ш.-Л. Монтеск'є⁴, І. Канта⁵, І. Ільїна⁶, а також роботи авторитетних представників української політичної думки Л. Барановича⁷, Ф. Прокоповича⁸, Д. Донцова⁹. При висвітленні сучасних підходів до розуміння досліджуваної проблематики залучалися напрацювання вітчизняних представників політичної науки М. Шабанова¹⁰ та Т. Кадлубович¹¹, знаного фахівця з питань державного управління і публічної влади П. Трачука¹², роботи авторитетних українських правників¹³ та фахівців у царині масової (політичної) психології¹⁴, а також Конституція України¹⁵.

Політична та/або державна влада як відомо є найбільш концентрованим виразом (проявом) політичної волі в різних її іпостасях. Адже саме влада є найбільш ефективним засобом (ресурсом) реалізації політичної волі, з одного боку, та метою, заради якої здійснюється волевиявлення, з іншого. Тому проблематика реалізації політичної волі може досліджуватися у контексті розгляду питань державного управління і самоуправління, вивчення правосуб'єктності громадян та аналізу відповідних теорій і концепцій. Політична воля

є також соціополітичним та психологічним феноменом, оскільки це не тільки політологічна категорія, але й особлива якість індивіда або соціальної групи як соціального і політичного актора, суб'єкта політики, яка обумовлюється, окрім усього іншого, і політичними традиціями, і політичною культурою, й політико-ідеологічною системою, домінуючими у країні в той чи інший період її розвитку. Тому досліджувана проблематика є предметом вивчення не тільки політичної науки, але й філософії, психології, правознавства та інших напрямів соціально-гуманітарного знання.

Історично першим став розгляд проблематики реалізації політичної волі, політичного волевиявлення у межах загальнофілософського знання, зокрема в аксіологічному дискурсі свободи загалом та свободи вибору і свободи волі зокрема. Прикладом, один з «батьків» філософії Платон трактував свободу вибору як владу над життям, незалежність в усьому, правильну перевірку¹⁶. Вибір для Аристотеля – знання тієї справи, в яку втручається людина, а свобода волі – це здатність людини самостійно визначати власну життєво-практичну спрямованість¹⁷. Подібні погляди давньогрецьких мислителів базувалися на ідеях про політичну природу людини (Аристотель) та про єдність трьох начал в людині – розуму, почуттів і волі (Платон). Відтак, для громадянина реалізація політичної волі, волевиявлення стає обов'язком і водночас ознакою, що відрізняє вільну людину, громадянина полісу від рабів і чужинців.

В епоху Середньовіччя до окресленої проблематики звертається один з найвидатніших мислителів тієї доби – Аврелій Августин. Теолог у полеміці з ченцем Пелагієм, який відстоював ідею про суверенність людської волі у справі спасіння, обґрунтовує онтологічну й екзистенційну обмеженість прерогатив людської волі, що парадоксально пов'язана з самою її свободою. У центрі уваги Августина – питання свободи, добра і зла, любові¹⁸. Погляди мислителя визначили домінуюче ставлення до проблематики людської волі у філософській (а точніше – теологічній) думці Європи на декілька століть, яке визначалося провіденціалізмом та переконанням у тому, що воля людини цілком є залежною від божої благодаті.

Доба Відродження якісно змінила погляди на проблему волі та волевиявлення. Беззаперечно, що найбільш комплексний та цікавий не тільки для сучасників, але й для далеких нащадків розгляд окресленої проблематики представлений в роботах Н. Макіавеллі, насамперед – в славетному «Державці». Великий італієць був переконаний, що не божа благодать формує людську волю, а владність, жага влади,

які штовхають володарів (державців, правителів) до пошуків шляхів її оволодіння та утримання. Макіавеллізм фактично став не просто політичною (чи навіть політологічною) доктриною, він постав як особлива, авторська естетика влади, вихідною точкою теоретичної системи якої є функція як суб'єкт політичної дії: вона реалізує владну дію, а потім людину, тобто державця. Як зауважують вітчизняні вчені – фахівці у царині політичної антропології, аналізуючи спадщину Макіавеллі: «Людина епохи Відродження універсально без'якісна або ж без властивостей. І тому в Н. Макіавеллі Володар і обережний, і повільний, і сміливий, і наполегливий та ін. лише настільки, наскільки цього вимагають від нього обставини. Отже, і тільки така відстороненість якостей від самої людини породжує титанізм»¹⁹. На нашу думку, саме поєднання непоєднуваного в макіавеллізмі – раціоналізму, з одного боку, та фаталізму, з іншого – в розумінні природи політичної діяльності, в тому числі і витоків політичної волі, робить названу доктрину такою, що не втрачає актуальність і через століття.

Новий Час висунув на авансцену нові підходи до розуміння природи реалізації політичної волі. Так, ключовим елементом теорії Т. Гоббса є егоцентризм – «природно родовий стан людини, коли її інтереси, потреби, дії спрямовані на себе і лише заради себе, реальні тільки у вияві універсально родового їх конституювання»²⁰. Варто зауважити, що індивідуалізм як вихідна точка теорії англійського політичного мислителя має розглядатися в своєму позитивному спрямуванні – в якості оформлення людини як самостійної цілісності, як самоусвідомлення нею свого місця у суспільстві (нині – в громадянському суспільстві – В. С.). Позитивно-конструктивні властивості індивідуалізму, таким чином, обумовлюють і зосередження уваги на творчо-діяльнісному потенціалі політичної волі. Погляди Гоббса на людину суттєвим чином вплинули на розвиток політичних концепцій і теорій епохи Просвітництва, зокрема на розробку питань політичної свободи, політичного вибору, форм правління тощо.

Ш.-Л. Монтеск'є – один з найвидатніших представників Просвітництва – окрему приділив дослідженню проблематики політичної свободи. Мислитель розрізняє природну і політичну свободу. Якщо перша може існувати лише в досуспільному стані, то друга є наслідком її руйнування й об'єднання людей у суспільстві. У суспільстві формується якісно новий стан свободи – свобода політична, гаслом якої є: «Свобода є правом робити все, що дозволене законом»²¹. Можна стверджувати, що саме від Монтеск'є бере свій початок нова антропоцентрична традиція розуміння свободи і свободи вибору: полі-

тична свобода як умова досягнення громадянської свободи, як умова реалізації права індивіда самостійно обирати пріоритети власного життя. Відповідно, політична свобода є також і провідною умовою справжнього волевиявлення, так би мовити «якісної» реалізації політичної волі.

Проблематику людської свободи та свободи вибору розробляв й інший видатний представник Просвітництва – І. Кант. Ідея Канта про «річ у собі», окрім потужного філософського потенціалу, містить і політологічну складову. Адже людина, на переконання німецького мислителя, є абсолютно несвободою істотою, втім як «річ у собі», у своєму сутнісному аспекті вона є абсолютно вільною – вільною від емпіричних детермінацій, вільною діяти так, як їй підказує голос власного сумління, діяти вільно і відповідально²². Отож, тільки надемпірична свобода людини робить її по-справжньому вільною, а значить такою, яка здатна реалізувати свою політичну волю, а не імітувати її реалізацію.

Безумовно, представлений вище ретроспективний аналіз поглядів видатних мислителів минулого на проблему свободи людини, свободи вибору, реалізації політичної волі є доволі поверховим, однак доцільно відзначити наступні міркування. По-перше, політична сутність особистості неможлива без індивідуальної свободи, яка, у свою чергу, обумовлює необхідність свободи вибору. По-друге, політична свобода та її найвищий вияв – свобода громадянська – здійснюється через соціально важливу діяльність особистості. По-третє, вольовий потенціал особистості не тільки обумовлений межами свобод, які реалізовані у тому чи іншому суспільстві, але й здатністю самої особистості усвідомлювати своє місце і роль в соціальному та політичному житті країни.

Питання волевиявлення та його взаємозв'язку з індивідуальною свободою і свободою вибору ставали предметом дослідницької уваги й українських мислителів та науковців різних епох. Так, одним з перших в історії вітчизняної політичної думки проблему свободи людини та свободи вибору почав висвітлювати філософ і полеміст XVI століття С. Оріховський (Роксолан), він був переконаний, що усі мають дотримуватися закону природи, який один є мірою їхньої свободи і рабства, прав й обов'язків²³. Пізніше, у XVII столітті ректор Києво-Могилянського колегіуму, мислитель і полеміст Л. Баранович писав, що людина наділена розумом і свободою волі²⁴. Інший видатний мислитель Ф. Прокопович зазначав: характер діяльності людини пов'язаний зі свободою, яка є пануванням над самими собою. Здатністю лю-

дини керувати своїми діями, пристрастями й емоціями. Завдяки розуму, зауважував мислитель, людина здатна усвідомлювати свою свободу. Завдяки ж волі і розуму людина здатна обирати між добром і злом²⁵. Як бачимо, погляди вітчизняних мислителів XVI – XVIII століть на проблематику дихотомії свободи і волі, свободи і вибору відрізнялися відчутною релігійно-етичною складовою, що було обумовлено специфічним зв'язком філософського і теологічного знання в Україні у цей період.

Одну з найбільш розроблених концепцій політичної волі у вітчизняній політичній науці розробив ідеолог українського націоналізму Д. Донцов. У своїй головній праці «Націоналізм» він викладає власну інтерпретацію національного волюнтаризму. На думку багатьох дослідників, головною хибюю ідей Донцова була відсутність осмисленої різниці між свідомими і неусвідомленими виявами психічної енергії²⁶. В основі його погляду на «вольовитість» лежить поняття «непогамованої емоційності» - «...воля до життя без санкцій оправдання, без умотивування»²⁷. Відтак, в уявленні мислителя політична воля є ірраціональною чи навіть й аморальною, а особистість в процесі волевиявлення не має керуватися етичними принципами і нормами. Власне такі контраверсійні погляди Донцова не сприймалися і не сприймаються більшістю представників ліберально-демократичного напрямку, що певним чином обумовило неврахування ідей дослідника при висвітленні проблематики реалізації політичної волі в подальших наукових розвідках вітчизняних науковців.

Розгляд проблем політичного волевиявлення та реалізації політичної волі соціальними акторами у конкретних соціальних практиках, виходячи з позицій політико-правового підходу, має спиратися також на аналіз таких категорій як «правосуб'єктність» та «правосвідомість». Саме ці категорії вказують на вольові якості особистості у можливостях відстоювання своїх політичних прав і свобод, у тому числі – свободи вибору, а також в здатності індивіда як громадянина брати участь в управлінні державою. Отже, правосуб'єктність в політичному її розрізі може тлумачитися як право громадян «... брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» (ст. 38 Конституції України)²⁸. Як підкреслює вітчизняний науковець, фахівець у царині державного управління і державної влади П. Трачук, правосуб'єктність особи не просто вказує на право індивіда брати участь у публічній політиці в державі, але й наголошує на можливостях реального впливу такого індивіда на ди-

наміку правовідносин, на його потенціал активної участі у набутті, реалізації чи захисті прав та інтересів²⁹. Вольовий потенціал особистості, виходячи з вищезазначеного, полягає в її здатності реалізувати у політико-соціальной практиці свої права брати участь в державному управлінні прямо або опосередковано; в процесі голосування (електоральне волевиявлення) та/або впливаючи на прийняття політико-управлінських рішень, їх характер та зміст; на національному та/або місцевому рівні публічної політики.

Правосуб'єктність взаємопов'язана та взаємообумовлена з правосвідомістю. Правосвідомість – це не тільки «ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та похідних від нього правових явищ». У структурі правосвідомості дослідники виділяють три блоки елементів – ідеологічні, психологічні та поведінкові. Блок поведінкових елементів утворює вольову сторону правосвідомості, він вказує на мотиви правової поведінки, правові установки, які безпосередньо зумовлюють і визначають правову поведінку суб'єктів³⁰.

Якщо розглядати правосвідомість з позицій політичної науки, то перш за все варто вести мову про громадянські якості індивідів як суб'єктів політики, про дуалізм їх права й обов'язку брати участь в управлінні державними справами, а точніше – про усвідомлення ними власної громадянськості. Так, відомий російський філософ і публіцист І. Льїн у праці «Про сутність правосвідомості» зауважив: не лише глава держави, але й рядовий громадянин не повинен ховатися від публічних обов'язків, виконуючи їх як своє невід'ємне право. На переконання мислителя, ідеальний суб'єкт права (водночас й політичний суб'єкт, безперечно – В. С.) ставить свої публічні права самому собі як обов'язки, а свої публічні обов'язки здійснює як права³¹.

Звісно, наведена позиція є доволі ідеалістичною, з одного боку, та, з іншого боку, варто зважати при її оцінці на дискусійний характер поглядів російського філософа, які базувалися на вкрай консервативно-монархічних переконаннях. Втім, важко не погодитись з досить різким за формою твердженням І. Льїна про «убогість правосвідомості» як визначальну ознаку «чорні», якій недоступне відчуття «святенності публічного обов'язку»³². Перефразуючи російського мислителя, адаптуючи його погляди до вимог демократичності і толерантності, все ж таки, на наш погляд, можна і потрібно вести мову про політичне виховання як цілісний феномен, надзвичайно важливою складовою якого є виховання та самовиховання правосвідомості. Політичне виховання і самовиховання пов'язане з формуванням політичної суб'єктності індивіда. За визначенням українського науковця М. Шабанова, «потреба

участі у політичному процесі обумовлена явищем домінантності – потребою індивіда у власній політичній суб'єктності»³³.

Поняття «правосуб'єктність» і «правосвідомість» не тільки розкривають вольовий потенціал особистості, але й дозволяють комплексно проаналізувати політичність – базову якість людини, необхідну для її становлення як активного гравця, актора на політичному полі. Політичний актор – це конкретний індивід або група людей, які беруть участь в прийнятті політико-управлінських рішень, мають суттєвий вплив на політичне життя, а значить – можуть і мають реальні можливості прямо або опосередковано нав'язувати свою волю іншим. Політичний актор (суб'єкт політики) – не просто той суб'єкт, який впливає на процес перетворень, «...а той, – за словами вітчизняної дослідниці Т. Кадлубович, – хто виявляє раціональність свідомості та поведінки, здатність до реалізації вільного вибору, має певний стратегічний (або хоча б тактичний) проект, політичну волю для його реалізації та втілює власні (а не зовнішні) інтереси та цілі в політиці»³⁴.

Отже, розуміння політичного волевиявлення, хоча і зазнало значних трансформацій впродовж століть, проте його засадничий фундамент – наявність волі до здійснення вільного вибору (свобода вибору) залишається незмінним. Сьогодні цінність свободи вибору спирається на сучасне розуміння громадянськості як свідомого і активного включення особистості в політичне життя держави і суспільства. Причому нині процес взаємодії особистості з політичною системою суспільства, як підкреслюють українські фахівці з психології масової поведінки, характеризується двома взаємопов'язаними феноменами. З одного боку, політична система розвивається, залучаючи нових і нових членів, наділяючи їх комплексами політичних знань, політичної культури, формуючи політичну свідомість, настрої, поведінку. З іншого боку, активна особистість самостійно селекціонує з політичних процесів усе, що відповідає її потребам і переконанням³⁵.

Як бачимо, за умов зміцнення інформаційного суспільства, посилення глобалізаційних процесів та становлення антиглобалізму як їхньої антитези й антиідеології, переосмислення засад демократії як світоглядного ідеалу та політичного режиму змінюються акценти в теоретичному обґрунтуванні та безпосередній реалізації політичного волевиявлення. Так, антропоцентричність в розумінні політичної волі відходить від концентрації уваги виключно на вольових якостях політичного лідера, «надлюдини», харизматика (скажімо, теорії Ф. Ніцше, А. Шопенгауера) до посилення наголосу на самоврядній політичній і соціальній активності пересічного індивіда внаслідок розвитку його

громадянських якостей, правосуб'єктності і правосвідомості, здатності реалізувати свою волю по відношенню до політичної системи. Як результат, у трактуванні реалізації політичної волі, політичного волевиявлення дослідники відходять від їх розгляду в дискурсах політичної поведінки (political behavior) та політичної діяльності (political action) до дискурсів політичної активності (political activity, political involvement) та політичної участі (political participation). Саме у цих напрямках і мають здійснюватися, на нашу думку, подальші розвідки з означеної проблематики.

1. *Платон*. Диалоги [Текст] / Платон / пер. с древнегреч. – М. : Мысль, 1998. – 607 с. 2. *Аристотель*. Етика; Політика; Риторика; Поетика; Категорії : сборник / Аристотель / пер. с древнегреч. – Мн. : Літатура, 1998. – 1391 с. 3. *Августин Аврелій*. Исповедь [Текст] / Августин Аврелій / пер. с лат. – М. : Издательство «Ренессанс», СП ИВО – Сид, 1991. – 488 с. 4. *Монтескье Ш.-Л.* О духе законов / Ш.-Л. Монтескье Ш.-Л. Монтескье / пер. с фр. // Избранные произведения. – М. : Госполитиздат, 1955. – 799 с. 5. *Кант И.* Критика чистого разума / Кант И. / пер. с нем. Н. Лосского ; сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканьяном и М. И. Иткиным ; примеч. Ц. Г. Арзаканьяна. – М. : Эксмо, 2007. – 736 с. 6. *Ильин И. А.* О сущности правосознания / Ильин И.А. – М. : Русская книга, 1992. – 270 с. 7. *Баранович Л.* Письма преосвященного Лазаря Барановича / Баранович Л. – Чернигов, 1865. – 389 с. 8. *Прокопович Ф.* Філософські твори : у 3-х т. / Прокопович Ф. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 1. – 512 с. 9. *Донцов Д.* Націоналізм / Донцов Д. – Лондон ; Торонто : Українська видавнича спілка, 1966. – 363 с. 10. *Шабанов М. О.* Антропологічний чинник у розвитку політичних процесів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук / М. О. Шабанов; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2013. – 16 с. 11. *Кадлубович Т. І.* Людина і політика : навч. посіб. / Кадлубович Т.І. – К. : КНУТД, 2012. – 100 с. 12. *Трачук П. А.* Адміністративно-правові засади реформування публічної влади в Україні : монографія / Трачук П.А. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – 336 с. 13. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : «Українська енциклопедія», 2003. – Т. 5 : П-С. – 736 с. 14. *Психологія масової політичної свідомості та поведінки / відп. ред. В. О. Васютинський.* – К. : Док-К, 1997. – 163 с. 15. *Конституція України.* 16. *Платон.* Цит. работа. – С. 429, 430, 433. 17. *Аристотель.* Цит. работа. – С. 512, 518, 519. 18. *Августин Аврелій.* Цит. работа. – С. 57. 19. *Антропний принцип концептуалізації політики у науковому дискурсі* : кол. монографія / за заг. ред. проф. В. П. Мельника // Людина в сучасному світі : в 3 кн. – Кн. 3. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 72-74. 20. Там само. – С. 96. 21. *Монтескье Ш.-Л.* Цит. работа. – С. 346. 22. *Кант И.* Цит. работа. – С.

422-437. **23.** Чорна Л. Проблема свободи і вибору в українській філософії XVII – XVIII ст. / Л. Чорна // Демократичний вибір як філософська і соціально-політична проблема : збірник наукових праць / наук. ред. В. І. Шевченко. – Чернігів : Чернігівське обласне відділення Комітету виборців України; Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 1999. – С. 37. **24.** Баранович Л. Цит. работа. – С. 38. **25.** Прокопович Ф. Цит. работа. – С. 241, 18-24. **26.** Антропний принцип концептуалізації політики у науковому дискурсі : кол. монографія / за заг. ред. проф. В. П. Мельника // Людина в сучасному світі : в 3 кн. – Кн. 3. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 58. **27.** Донцов Д. Цит. работа. – С. 223. **28.** Конституція України. **29.** Трачук П.А. Цит. праця. – С. 107. **30.** Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : «Українська енциклопедія», 2003. – Т. 5 : П-С. – С. 49. **31.** Ильин И.А. Цит. работа. – С. 138. **32.** Там же. – С. 170. **33.** Шабанов М.О. Цит. праця. – С. 11. **34.** Калдубович Т. І. Цит. праця. – С. 11. **35.** Психологія масової політичної свідомості та поведінки / відп. ред. В. О. Васютинський. – С. 130.

Smirnova V. O. Theoretical substantiation of the problem of exercising political will: the history and modernity

A comparative and historical retrospective analysis of the dominant approaches (theories, concepts, trends) in determining the nature and essence of the realization of political will (volition). The ideas of Plato, Aristotle, Augustine of Hippo, N. Machiavelli, T. Hobbes, Ch.-L. Montesquieu, I. Kant, St. Orzechowski, L. Baranovych, F. Prokopovich, D. Dontsov at addressing the implementation of free will and freedom of choice. Special attention is drawn to the coverage of the political will and the implementation of the political will of social actors in the context of the analysis of the concepts of «personality» and «sense of justice» (as part of the politico-legal approach).

In the process of historical and retrospective analysis of the issues the author concludes that: a) the political essence of personality is impossible without individual freedom, which, in turn, necessitates freedom of choice; b) political freedom and its highest manifestation – civil freedom – through the important social activities of the individual; b) volitional capacity of the individual is not only due to the limits of the freedoms that are implemented in a particular society, but of the individual's ability to understand his place and role in social and political life of the country.

It was found that the understanding of political will, although undergone significant transformations over the centuries, but its foundation – the existence of the will to exercise free choice (freedom of choice) – remains unchanged. Today the value of freedom of choice based on the current understanding of citizenship as a conscious and active involvement of the individual in the political life of the state and society. And now the interaction of the individual with the political system of society, as emphasized by Ukrainian experts on the psychology of mass behavior, characterized by two inter-

related phenomenon. On the one side, the political system is developing, attracting more and more members, giving them complex political knowledge, political culture, forming political consciousness, mood, behavior. On the other side, active personality selects independently of all political processes that meets its needs and beliefs.

Given the strengthening of the information society, increasing globalization and the formation of anti-globalism as their antithesis and anti ideology, rethinking the foundations of democracy as the ideal philosophical and political regime change accents in the theoretical study and the immediate implementation of political will. Yes, anthropocentricity understanding of political will away from concentration solely on volitional qualities of a political leader, "Superman", charismatic (say, theories of Friedrich Nietzsche, Schopenhauer) to strengthen emphasis on self-governing political and social activities of ordinary individuals as a result of its civil qualities, personality and sense of justice, the ability to realize its will against the political system. As a result, in the interpretation of the implementation of political will, the political will of the researchers away from their consideration in the discourses of political behavior (political behavior) and politics (political action) to the discourses of political activity (political activity, political involvement) and political participation (political participation). It is in these areas and should be further exploration of the abovementioned issues.

The article argues that currently there is an increasing emphasis on self-governing political and social activity of the average individual due to the development of his social qualities, personality and sense of justice, ability to carry out his will in relation to the political system and a shift away from focusing solely on volitional qualities of a political leader as «Superman».

Key words: political will, volition, free will, freedom of choice, the personality, the sense of justice.

УДК 321: 323.1(575)

Р. А. ДЖЕНАДИЯ

В ПОИСКАХ НОВОГО МОДУСА ПОЛИТИЧЕСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ «ВОСТОК-ЗАПАД»

Рассматриваются особенности и перспективы политических взаимоотношений «Восток – Запад». Дается оценка исламскому религиозному возрождению, оказывающему глубокое влияние на современный мировой политический

© ДЖЕНАДИЯ Раїд Ахмед – аспірант кафедри політології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова